

ELEMENTE DE MITOLOGIE SOLARĂ ÎN COLINDELE ROMÂNE

Silvia Ciubotaru

Colindele Crăciunului și ale Anului Nou au, în primul rând, o valoare augurală. Ele vehiculează imaginea idilică în care dorința fiecăruia dintre cei colindați este prezentată ca fiind deja îndeplinită. Gospodarul își vedea averea sporind, fetele se simt înconjurate de pețitori din stirpe aleasă, flăcăii devin eroii unor vânători dificile sau apără cetăți împotriva frâncilor și turcilor, copilul înfășeșel primește însemnele heraldice de urmaș la domnie sau de mare conducător de oști, gazda bătrână se bucură de prezența oaspeților aleși, între care se numără sfinții cei mai mari și chiar însuși Dumnezeu etc. Funcția principală a textelor interpretate de colindători este una de obârșie magică și urmărește să dea o matriță benefică, un model fericit viitorului.

Crăciunul (și, în general, cele douăsprezece zile ce fac punte între ani) este bogat în credințe legate de *cultul morților* și de *fertilitatea telurică*. La acestea se adaugă elemente ce țin de *cultul soarelui*. Este contextul etnografic în care se înscriu *butucul ars* în noaptea de Crăciun (sb. *Badnjak*, bulg. *bădniak* sau *koládnik*, fr. *Noël*, germ. *Weihnachtsblock*), *roțile de foc* ce se rostogolesc pe crestele dealurilor și *colacii* rotunzi, păstrând urmele unor vechi simboluri solare. În colinde, crâmpiele dedicate astrului zilei nu sunt prea numeroase și, de cele mai multe ori, apar învăluite într-o aură de mister.

Consultând *Tipologia colindei românești*¹, realizată de Monica Brătulescu, se poate constata că, din cele 217 *motive* indexate, doar 18 conțin elemente ale cultului solar. În capitolul II al acestei lucrări, consacrat colindelor *cosmogonice*, se evidențiază tipurile 25 (*Furarea astrelor*), 26 (*Veșmânt împodobit cu astre*), 28 (*Zorile*), 29 (*Merele căpătate de la soare*), 33 (*Maica Domnului naște pe Isus din piatră*). Din partea a IV-a a volumului se pot indica tipurile: 70 (*Voinic chipeș călare*), 75 (*Voinicul și ruga către soare*), 77A (*Trei jocuri*), 114 (*Sora*

¹ Monica Brătulescu, *Colinda românească. The romanian colinda (Winter-solstice songs)*, București, Editura Minerva, 1981.

soarelui ascunsă printre păuni), 131a (*Copil ca șef al oștirii*), 134A (*Fratele, sora și peștorii*), 135 (*Incestul dintre frate și soră*) și 137B, Ba (*Darul nașului*). Mai puține la număr, colindele cu motive solare se întâlnesc și în capitolele VII și VIII ale lucrării. Astfel, în rândul motivelor *edificatoare și moralizatoare*, aflăm numerele 159 (*Omul bun și merele de aur*) și 160B (*Omul bun în preajma sfinților*). În fine, dintre motivele *biblice și apocrife* pot fi selectate 169 (*Crăciun și Crăciuneasa*), 181 (*Isus căutat de Maica Domnului*) și 191 (*Sfântul Nicolae*).

Procentajul redus al colindelor în care pot fi detectate urme ale cultului solar ne indică mai întâi arhaicitatea lor, semn că ne aflăm în fața unor relice încifrate, absconse. Pe de altă parte, trebuie arătat că numai unele dintre rudimentele străvechiului cult solar autohton au putut fi adaptate specificului augural al fenomenului colindatului.

Prădarea astrelor este un motiv strâns legat de momentul solstițiului de iarnă, când soarele, aflat pentru un timp într-un declin maxim, își revine, deschizând faza ascendentă a ciclului anual. Subiectul colindului, în varianta sa primitivă, se aseamănă cu cel al basmelor din familia narațiunii *Greuceanu* (colecția Petre Ispirescu). Cerul se întunecă pentru că: „Țara-n pradă mi-o prădat,/ Dar din țară ce-o prădat?/ – Cheițele Raiului/ Și razorle soarelui”. Dumnezeu sau Sântul Ilie regăsesc comorile furate și le duc în rai: „Și la Rai că mi-și pleca/ Și în Rai le așeza”². În alte variante se observă, în mod evident, influența tot mai puternică a religiei creștine. Ca și în legendele apocrife, Iuda este cel care răpește raiului „... luna cu lumina/ Și soarele cu razele”³. Alteori, cum se întâmplă în varianta publicată de G. Dem. Teodorescu, furtul este săvârșit de idoli, iar sfinții Ioan, Ilie și Petru sunt cei care redau raiului: „Zorile cu razele,/ Stelele cu florile,/ Soarele c-odoarele”⁴. În basme, soarele, luna și stelele sunt răpite de pe cer de trei zmei și ascunse într-o peșteră sau într-o culă din mijlocul Codrului Verde. Fie Greuceanu, fie alt viteaz fără seamăn, însoțit de frații săi, se luptă cu hoții până îi învinge, apoi ia „în mâna dreaptă soarele și în cea stângă luna, le aruncă pe cer și se bucură cu bucurie mare”⁵. În unele variante, cum ar fi în basmul bucovinean

² G. Breazul, *Colinde*. Culegere întocmită de..., București, Fundația Culturală „Principele Carol”, 1938, p. 112, 117.

³ Sabin V. Drăgoi, *303 Colinde cu text și melodie*, culese și notate de..., Craiova, Scrisul Românesc, 1931, p. 151, 167.

⁴ G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*. Ediție critică, note, glosar, bibliografie și indice de George Antofi. Prefață de Ovidiu Papadima, București, Editura Minerva, 1982, p. 42.

⁵ Petre Ispirescu, *Greuceanu*, în vol. *Prăslea cel voinic și merele de aur. Legendele sau basmele românilor*. Cuvânt înainte de Adrian Maniu, București, Editura Minerva, 1975, p. 166.

Mintă-Creață, Busuioc și Sucnă-Murgă, eroii recapătă, o dată cu astrul zilei, și cheia Sfântului Petru: „În căruța acestui zmau au aflat Sucnă-Murgă cheia raiului și lumina soarelui”⁶.

Veșmântul minunat, împodobit cu astre, amintind de pelerinele magilor și ale astrologilor Orientului antic, are drept principal giuvaier soarele cu razele sale. El este în primul rând straiul prin care pot fi identificate unele divinități. Astfel, bătrânul Crăciun poartă haina sacră a zeităților cosmogonice, în momentul în care lumea este creată din nou, la început de an, iar cerul se apropie de pământ. La crugul anului, Crăciun, după ce a stat la sfat cu luna și luceferii, coboară pe pământ și se amestecă în ceata colindătorilor: „Căci vouă v-a nimerit/ Buni juni, colindători,/ Printre ei și Moș Crăciun,/ Dacă voi nu-mi credeți,/ Ieșiți afară și-l vedeți”. Haina sa îl distinge dintre toți: „Cam din spate și din piept,/ Scrisă-i luna cu soarele;/ Cam pe-ai lui doi umerei,/ Joacă doi luceferi”⁷. Într-o colindă din Cetatea Albă – Hunedoara, veșmântul bătrânului Crăciun îi atestă atributele uranice: „Dar din față ce-a luceară?/ Lucea soare cu căldură”⁸.

Dumnezeul creștin primește și el îmbrăcăminte cu însemne solare. O colindă din satul Iteu, județul Arad, îi descrie astfel apariția pe scara de aur ce leagă cerul de pământ: „De vedeți pe Dumnezeu,/ Cum coboară de frumos,/ Cu-n hojmânt până-n pământ,/ Da de larg jur pre pământ./ Scris în pieptul Domnului,/ Scris’ e raza soarelui”⁹. În varianta culeasă de C. Rădulescu-Codin, din Budișteni – Muscel, „Dumnezeu ca un sfânt” poartă „În piept soarile cu căldura”¹⁰.

Din sfera divină, veșmântul miraculos coboară în lumea muritorilor, devenind însemnul heraldic pe care îl primește cel ales pentru domnie sau pentru alt rang înalt din ierarhia medievală. Textele colindelor *de prunc mic* sau *de cocon*, circumscrise în tipologia Monicăi Brătulescu la numărul 131a (*Copil cerut ca șef al oștirii*), impun drept condiție *sine qua non* a autentificării investiturii eroului îmbrăcarea hainei de gală. Copilul dintr-o variantă de colind din Dragoslavele –

⁶ I. G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești*. Ediție îngrijită și prefață de Pavel Țugui, București, Editura Minerva, 1971, p. 139.

⁷ C. Brăiloiu, Emilia Comișel și Tatiana Gălușcă-Cirșmariu, *Folclor din Dobrogea*. Studiu introductiv de Ovidiu Papadima, București, Editura Minerva, 1978, p. 5.

⁸ *La luncile soarelui*. Antologie a colindelor laice. Ediție îngrijită și prefațată de Monica Brătulescu, București, Editura Pentru Literatură, 1964, p. 10.

⁹ Sabin Drăgoi, *op. cit.*, p. 67.

¹⁰ C. Rădulescu-Codin, *Literatura populară, I. Cântece și descântece ale poporului*. Cu 50 arii populare. Ediție critică de Ion Șerb și Florica Șerb, București, Editura Minerva, 1986, p. 471.

Muscel este *bun de domn* și, în consecință, solii îi anunță pe părinții săi: „Și l-om dăruiră/ Cu un veșmânt lung,/ Lung până-n pământ,/ Cu zale cusut,/ Frumos zugrăvit./ Podoabele toate,/ Pe piept și pe spate:/ Soarele cu razele...”¹¹. La fel se petrec lucrurile în colindul *de oștean*, cules la 1875 din Călărași. Cel care este menit să conducă oști împărătești va fi îmbrăcat „D-un veșmânt prelung,/ Lung până-n pământ./ Scris îmi este, scris,/ Soarele și luna;/ În spatele lui,/ Soare cu căldura”¹².

Modelul straielor vechilor divinități cerești a fost preluat de simbolistica religioasă creștină. Îngerul Vohumano din panteonul persan, despre care se știe că este prototipul arhanghelului Mihail, era înveșmântat într-o *tunică fără cusătură*, căci substanța sa era lumina¹³. La fel se spune, în Evanghelia după Ioan (19, 23), despre cămașa lui Isus, în momentul pogorârii sale de pe cruce: „I-au luat și cămașa, care n-avea nici o cusătură, ci era dintr-o singură țesătură de sus până jos”¹⁴. Atunci când urcă la ceruri, Mântuitorul primește din partea lui Dumnezeu *veșmânt de slavă*: „Hainele Lui s-au făcut strălucitoare și foarte albe...” (Marcu 8, 9)¹⁵. Haina astrală se potrivește celor aleși să stea în preajma împărăției cerești.

Adeptul lui Mithra era convins că Dumnezeu i-a rezervat în lumea de lumină un corp astral, pe care îl va îmbrăca de îndată ce va ajunge în cer. Inițiatul în cultul zeiței Isis credea că va fi înfășurat într-o tunică olimpiană, iar Ioan Botezătorul din gnoza mandeiană primea și el, în clipa morții, un *veșmânt al splendoarei*, pentru a urca la cer¹⁶. Botezul creștin este asimilat, în *Odele lui Solomon*, cu primirea într-un univers solar: „Lepădat-am întunicul/ Și-n lumină m-am înveșmântat”¹⁷.

Costumul de ceremonie în care erau înveșmântați domnitorii români chiar în tinda bisericii, după ce se făcea *απολυσει* și după ce primeau coroana din mâna mitropolitului, le întărea valoarea investirii. Este vorba despre mantia grea, *cavadionul* din „drappi d'oro” țesut cu

¹¹ *La luncile soarelui*, p. 276-277.

¹² G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 58.

¹³ Georges Ory, *Originile creștinismului*. Eseuri critice. Traducere, cuvânt înainte și indice selectiv de nume și termeni de Octavian Chețan, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 149.

¹⁴ *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*. Cu trimiteri. Printed in Great Britain by Richard Clay Ltd, Bungay, Suffolk, f.a., p. 1052.

¹⁵ *Ibidem*, p. 972.

¹⁶ Georges Ory, *op. cit.*, p. 149.

¹⁷ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere. Volumul 3 (P-Z), București, Editura Artemis, 1995, p. 446.

înfloritură de aur, de tip renesantist, cu care apare îmbrăcat Ștefan cel Mare în epitrahilul de la Dobrovăț, pe dăra de la Putna sau în tablourile votive de pe zidurile bisericilor din Dorohoi, Hîrlău, Humor, Pătrăuți sau Suceava. Această haină înlocuise *hlamida* apuseană de purpură a veacului anterior. Mai târziu, se va purta, la această ceremonie a urcării pe tron, *caftanul constantinopolitan*¹⁸. Domnii pămînteni care erau simpatizați de turci „primeau de la vizir nu numai caftanul, ci și o blană de samur care era rezervată pașilor cu trei tuiuri”¹⁹. Ca la un nou răsărit de soare, după ce au jelit dispariția fostului astru al zilei, boierii moldoveni îndeplineau ritualul schimbării la față: „...lepădând veșmintele cernite pe care le purtaseră până atunci, îmbrăcau altele mai vesele și mai strălucitoare”²⁰.

Colindele avînd ca temă confruntarea dintre două făpturi înaripate pentru un obiect *de aur* se cîntă *despre ziuă*, fiind denumite, din această cauză, *Zorile*. Cel mai adesea este vorba despre doi vulturi suri care se luptă pentru un *bob de aur* (Brașov), un *fir d'aurel* (Dobrogea), un *fulg de aur* (în cele mai multe variante moldovenești, muntenești și din sudul Transilvaniei), un *glob de aur* (zona Sibiului), pentru o *pană de aur* (zona Hunedoarei) sau pentru un *sfîrcuș de aur* (Țara Loviștei). Vulturul simbolizează în general soarele în momentul răsăritului²¹. Metafora din contextul acestor colinde (în care vulturii pot fi înlocuiți de alte păsări, cum ar fi curcanii sau porumbeii) este însă mai complexă; fulgul de aur sugerează prima scînteie a focului solar, atît la începutul zilei, cît și la începutul noului ciclu solstițial. Eroul colindei se apropie de vârful muntelui „Unde ne-ncetat/ Doi vulturi se bat/ Printr-un mic norel,/ P'un fulg d-aurel” și răpește sîmburele de soare: „Io l-am apucat,/ Bine l-am păstrat/ Și l-am așezat/ Sub coamă de murg,/ Neatins de vînt,/ De fulg de ninsoare/ Și de spic de ploaie”. În varianta culeasă din satul Atârnați, în aceeași perioadă, obținerea și păstrarea fulgului de aur prilejuiește colindătorilor mai multe sacrificii: „Noi mi-i-am bătut,/ Fulgul le-am luat/ Și noi l-am ferit/ De vîpăi, de ploi./ Și noi l-am ferit/

¹⁸ Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut*. Cinci secole de istorie costumară românească, volumul I, București, Editura Meridiane, 1987, p. 103.

¹⁹ Dimitrie Cantemir, *Decrierea Moldovei*. Traducere după originalul latin de Gh. Guțu. Introducere de Maria Holban. Comentariu istoric de N. Stoicescu. Studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu. Indice de Ioana Constantinescu. Cu o notă asupra ediției de D. M. Pippidi, București, Editura Academiei R.S.R., 1973, p. 155.

²⁰ Idem.

²¹ Octavian Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstorească*, București, Editura Minerva, p. 124-125.

De praf, de pulberi”²². Ațâțarea focului terestru are drept ecou revigorarea soarelui solstițial sau chiar nașterea unui nou soare, căci „gura ceriului, poarta raiului”²³ este acum deschisă și se poate vedea „focul măestru de sus”²⁴. Același rost îl au și roțile făcute din nuiiele și învelite în paie, care se rostogolesc (după ce li s-a dat foc) din vârful colinelor. Roata este simbolul soarelui care, la solstițiul de iarnă, trece de la scăderea la creșterea luminii.

Colinda cuplului ce prezidează la români legenda nativității, Crăciun și Crăciuneasa, oglindește o fază arhaică, de pe când, la începuturile creștinismului, străvechi divinități solare ca Baal, Crăciun, Helios, Ignatius (Ignat), Mithra sau Sol Invictus cedează locul noului Dumnezeu. Înălțându-l la cer, în brațele sale viguroase, pe Mântuitor: „Tu când te-ai născut,/ Eu m-am pârlejit,/ Poala mi-am întins,/ Poala de veșmânt,/ Veșmânt mohorât/ 'N poală mi-ai căzut,/ 'N mâni te-am sprijinit,/ Sus te-am ridicat” și botezându-l împreună cu Sfântul Ion: „Noi te-am creștinat./ Numele ți-am pus/ Bunul Dumnezeu,/ Domnul Cerului/ Și-al pământului”²⁵, Moș Crăciun aduce lumii un nou soare și un nou stăpân.

Crăciuneasa este și ea o apariție palingenezică a unei divinități astrale de la porțile timpului. Ajutând soarele nou să vină pe lume, baba Crăciuna trebuie să sufere purificarea extremă a tăierii brațelor. Motivul *mâinilor de aur* este legat în ultimă instanță de mituri solare, asociația realizându-se atât pe baza *strălucirii* asemănătoare cu cea a astrului zilei, cât și prin simbolizarea razelor solare de către degete. Din timpul domniei faraonului Ekhnaton în Egiptul antic datează numeroase reprezentări ale mâinilor-soare, cu degete-raze. Lugh, marele zeu solar al celților era supranumit *Lavada* (< *lamh-fhada* = „cu mâinile lungi”), pentru că se putea încălța fără să se aplece. La Morbihan (Bretagne), în Franța, soarele primea epitetul de *Sabotier*, iar în ținuturile germanice de *Schuhmacher* sau *Skomakeren*, din cauza acestei performanțe datorate razelor-mâini, extrem de lungi²⁶.

Ca și alte divinități feminine astrale, cum ar fi Hera „Ieukolenos”, Sânvâli din *Rig Veda*, cea „cu brațele frumoase”, Artemis „Iohia”, Lucina, Hecate, Tanit, Elena sau Freya, moașa Crăciuneasa primește, în semn de omagiu, *mâini de aur*. Mai târziu, o va suplini în această ipostază Maica Domnului, căreia lehuzele îi vor închina, de-a lungul

²² G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 77.

²³ Tudor Pamfile, *Crăciunul*. Studiu etnografic, București, Socec-Sfetea, 1914, p. 63.

²⁴ Octavian Buhociu, *op. cit.*, p. 49.

²⁵ Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 63.

²⁶ Alexandre H. Krappe, *La genèse des mythes*, Paris, Payot, 1938, p. 93-94.

Evului Mediu, acele *mâini votive* de aur sau de argint, ce se agățau în biserici, sub icoanele Preacuratei²⁷.

Cea mai reprezentativă exemplificare în sprijinul existenței, la români, a unui primitiv cult solar, o constituie colinda *răsăritului de soare*. Unele variante ale acestui tip debutează cu o invocație: „Răsari, soare, tare,/ Mai întâi răsari,/ În toate latur’le,/ În toate vadur’le./ Mai întâi răsari,/ La această casă,/ La dalba masă”²⁸. Credința în puterea astrului diurn de a binecuvânta pământul cu rodnicie apare limpede exprimată în variantele care descriu acțiunea razelor de soare: „Soarele Domnului nostru/ Soare, Doamne-o răsărit/ Iar razele un’e-și bat?/ Întâiele razmă, doilea razmă,/ Razmă-n cruce de fereastră,/ Doilea razmă, treilea razmă,/ Razmă-n șes cu grâne verzi,/ Treilea razmă, doilea razmă,/ Razmă-n vârful munților,/ La poalele brazilor”²⁹. Același rol, în regenerarea ciclică a cosmosului și în ocrotirea fertilității terestre îl avea și Mithra, invocat astfel pe la mijlocul secolului I î.e.n.: „Ne închinăm lui Mithra, stăpânul întinselor pășuni.../ primul care s-a așezat pe frumoasele culmi împodobite cu aur/ și de acolo privește, de sus,/ preaplin de putere, la întreaga lume a arienilor...”³⁰ Efectul este benefic, soarele aducând sănătate oamenilor, belșug ogoarelor, vigoare arborilor.

Uneori raza soarelui lovește în stei: „Piatra crapă/ Și lasă râuri de apă,/ Mari boieri caii-și adapă”³¹. Aceeași putere era atribuită soarelui într-un fragment din *Atharva Veda*: „El a străpuns pustietățile arse și a făcut să țâșnească apele, el, șoimul care-i contemplă pe oameni și care-și vede capătul drumului...”³² Când raza soarelui atinge codrul uscat, acesta

²⁷ Gh. Mușu, *Din mitologia tracilor (Studii)*, București, 1982, p. 21-38; Romulus Vulcănescu, *Figurarea mâinii în ornamentica populară română*, în **R.E.F.**, București, 1964, nr. 3, p. 213-259 și nr. 4, p. 413-450; C. Bărbulescu, *Analiza istorică a basmului românesc „Fata cu mâinile tăiate” (Ath. 806)*, în **R.E.F.**, București, 1966, I, p. 27-40.

²⁸ G. Breazul, *op. cit.*, p. 108-109.

²⁹ Traian Herseni, *Colinde și obiceiuri de Crăciun*. Cetele de feciori din Țara Oltului (Făgăraș). Ediție, prefață și glosar de Nicolae Dunăre, București, Editura „Grai și suflet – Cultura Națională”, 1997, p. 147.

³⁰ Burchard Brentjes, *Civilizația veche a Iranului*. Traducere de Petru Năvodaru. Cuvânt înainte de Răzvan Theodorescu, București, Editura Meridiane, 1976, p. 86.

³¹ Nic. Densușianu, *Vechi cântece și tradiții populare românești*. Texte poetice din răspunsurile la „Chestionarul istoric” (1893-1897). Text stabilit, studiu introductiv, note, variante, indici și glosar de I. Opreșan, București, Editura Minerva, 1975, p. 13.

³² Victor Kernbach, *Miturile esențiale*. Antologie de texte cu o introducere în mitologie, comentarii critice și note de referință, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 139. Vezi și imaginea *Trei vulturi de soare* din colindele mioritice (S. Drăgoi, *op. cit.*, p. 153).

odrăsește. Într-un colind din Țara Loviștei, după ce se săvârșește, în noaptea de Crăciun, miracolul *prennoirii* pământului și cerului, răsare soarele cu șase raze, care dă viață pe rând stânelor din vârful muntelui, podgoriilor, grânelor aurii și livezilor verzi. Ultima rază din evantaiul solar aduce noroc la casa colindată: „A șasea rază d-unde-mi raz'mă?/[...]/ Raz'mă-n curtea la aști domni buni,/ Și din curte în fereastră,/ Din fereastră-n colț de masă,/ Din colț de masă în casa toată./ Să-mi fii, gazdă, sănătoasă!”³³ Culoarea aprinsă a soarelui indică dubla sa funcționalitate calorică și iluminatoare: „Roșu soare a răsăritu,/ Roșu soare cu trei raze”³⁴. Astrul solar este văzut adesea în chip de floare: „Zori dalbe s-au revărsat/ Că cocoșii au cântat/ Și din zori floare răsare,/ Floare cu trei răzișoare”³⁵, metaforă reluată în refrenul „Raza soarelui, floarea soarelui”.

Soarele se identifică de multe ori cu o divinitate uraniană precreștină: „Soare-n cer, soare-n pământ,/ Soare-n curte a răsărit/ [...]/ Nu știi îi soare ce răsare/ Sau e Moș Crăciun călare,/ Pi-un cal mândru gălbior”³⁶. Cu timpul, peste această imagine s-a suprapus Isus Hristos, soarele cel tânăr: „Sus în poarta lui Crăciunu/ Lui Crăciun celui bătrânu,/ Pare soare că răsare,/ Dar nu-i soare răsăritu,/ Că-i Christos când s-a născutu”³⁷. Un text moldovenesc face portretul Mântuitorului în aceeași modalitate astrală: „Căci pe fața Fiului/ Scrisă-i raza soarelui”³⁸. La fel începe descrierea lui Isus într-un colind maramureșean (care are drept refren versul *Raza mândră-a soarelui*), continuându-se cu o întregă pleiadă cerească: „Că pre fața Fiului/ Scrisă-i raza soarelui/ Și pe fruntea-i luna plină,/ Luna plină cu lumină,/ Iar pre a lui umerei/ Strălucește luceferei”³⁹. Nașterea pruncului divin este sugerată în multe colinde a fi aidoma unui răsărit de soare sau a unei explozii de lumină. Un cântec de Vifleem din Săvârșin – Arad surprinde aceeași identitate între astrul zilei și divinitatea creștină: „Doamne Isuse Cristoase,/ Tu ești nouă zori frumoase/ Și rază prea luminoasă”⁴⁰.

³³ C. Mohanu, *Fântâna dorului*. Poezii populare din Țara Loviștei, București, Editura Minerva, 1975, p. 13-14.

³⁴ *La luncile soarelui*, p. 12.

³⁵ G. Breazul, *op. cit.*, p. 194.

³⁶ Lucia Cireș, *Colinde din Moldova*. Cercetare monografică, în *C.A.F.*, V, Iași, 1984, p. 42-43.

³⁷ Traian Herseni, *Colinde și obiceiuri de Crăciun*, p. 398.

³⁸ Lucia Cireș, *op. cit.*, p. 237.

³⁹ Pr. I. Bîrlea, *Balade, colinde și bocete din Maramureș culese de...*, București, Editura Casei Școalelor, 1924, p. 92.

⁴⁰ Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, p. 40.

Simbol al învierii și nemuririi, soarele se confundă adesea cu divinitatea supremă, ce priveghează din tării bunul mers al zilei: „Soarele ne-a răsărit/ *Domnu nostru soare sfânt/ Și cu raze razerară./ Case dalbe luminară,/ Fețe mândre rumeniară...*”⁴¹ Un colind de copii din Dobrogea păstrează invocarea soarelui solstițial pentru a asigura un nou an fericit: „*Domnu soare, soare sfânt,/ Cobori, Doamne, pe pământ/ Și ne-aduce sănătate,/ Roade bune și bucate*”⁴².

Pe alt plan, sărbătoarea solstițială înlăturând barierele dintre mediul teluric și cel uranian, apare fenomenul antropomorfizării astrului diurn. Soarele devine păstor la oi: „*Ba, zo, ceea că nu-i ceață,/ Ce-i turma lui Dumnezeu,/ Pecurariu-i Sfântu Soare/ Cu soru-sa cea mai mare*”⁴³, se ia la întrecere cu eroul colindului de flăcău, având șanse egale cu acesta de a fi înfrânt sau de a ieși victorios din înfruntare: „*Cu Soarele se-ntreceare./ Soarele din grai grăia:/ – De m-îi, Ioane, birui,/ Bune arme vei încinge,/ Bun cal vei încăleca./ Iar mi-l strânge, mi-l cofrânge,/ Calul sare și-mi răsare,/ Cu Soarele se-ntreceare./ Ion din grai îmi grăiare:/ – De m-îi, Soare, birui,/ Bune arme vei încinge,/ Bun cal vei încăleca*”⁴⁴. Ca un gospodar de țară, soarele primește urările de bine ale colindătorilor și darurile oferite de fetele din sat: „*Și cămașa soarelui./ Soarele bine-a dăruit:/ Un colac de grâu curat*”⁴⁵. În unele colinde, soarele acceptă înrudirea cu flăcăul care îi răpește sora, după ce este omenit cum se cade la prima întâlnire dintre doi viitori cumnați: „*Înainte că-i ieșea/ Cu un colțișor de prescură,/ Cu un pahar de băutură/ – Ține, Soare, vin de bea,/ Vin de bea din mâna mea*”⁴⁶.

Flăcăul din colind devine un succedaneu al soarelui, în ipostaza sa de aspirant la inițiere, căci astrul luminos al zilei este considerat un hierofant ideal. El își alege un cal de culoarea cea mai potrivită pentru un *heliodromus* (sol al soarelui): „*Las’ pe Suru, las’ pe Murgu/ Și-m ia pe Galben Soare/ Cal mai bun și mai blajin*”⁴⁷, sau: „*Curse-n grajdu-i de lemnioru,/ Scoase murgul gălbinioru,/ Gălbiniu bine-nșelatu,/ Tot în d-aur e scăldatu*”⁴⁸ și înfăptuiește gestul magic al deșteptării munților: „*Galbin Soare și-m răsare/ Și răsare-n dalba piatră,/ Dalba piatră scânteii varsă,/ Scânteii varsă, scânteii lasă*”⁴⁹.

⁴¹ C. Brăiloiu, Emilia Comișel și Tatiana Gălușcă-Cîrșmariu, *op. cit.*, p. 138.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Nic. Densușianu, *op. cit.*, p. 22.

⁴⁴ C. Mohanu, *op. cit.*, p. 67-68.

⁴⁵ Traian Herseni, *Colinde și obiceiuri de Crăciun*, p. 284.

⁴⁶ Nic. Densușianu, *op. cit.*, p. 14.

⁴⁷ Lucia Cireș, *op. cit.*, p. 253.

⁴⁸ *La luncile soarelui*, p. 137.

⁴⁹ Lucia Cireș, *op. cit.*, p. 253.

Eroizarea se produce sub protecția unei divinități cerești și în special solare, care favorizează ascensiunea și victoria în proba inițiativă. „Purtarea” măiastră a bidiviului într-un dans complicat constituie tot o invocare a soarelui, determinând distingerea tânărului dintre ceilalți candidați: „La poiana de sub munte,/ Joac’un june murgu-ș bine./ Dar nu-l joacă cum se joacă,/ Ci-l trăsare după soare./ După soare când răsare./ Când răsare’n prânzul mare/[...]/ Și se suce’n curcubeu./ Cum îi drag lui Dumnezeu”⁵⁰. Metafora se demitizează în timp, ajungând să constituie un simplu elogiu al feciorului mândru, bun de însurat: „Cam sub zări, soare-mi răsare./ Dar nu-i soare ce-mi răsare./ Ci-i Gheorghe tânăr călare/ Pe-un cal cam gălbior/[...]/ Cu șeaua de aurel/ Cu scări dalbe de-argințel/ Cu biciul cu măciulele./ Cu frâul cu zângănele...”⁵¹ sau: „Nu știi soare răsărea/ Sau îi Ionel gătit / Cu contișu mohorât./ Cu jubeaua vișânea”⁵². În aceste circumstanțe atenuante, comparația cu astrul zilei apare ori de câte ori se subliniază prestața gospodarului colindat, chiar dacă acesta nu mai este de mult timp tânăr: „Boierul bătrânu./ Unde că-l mai vezi?! Între ceilalți boieri./ Pare că-l mai vezi./ Soare când răsare./ Sus la prânzul mare”⁵³.

Cuplul de tineri îndrăgostiți devine, într-o anumită măsură, reproducerea sui-generis a unor *hieros gamos* solari (Soarele și Ileana Cosânzeana): „– Hai, Leano, ne logodim,/ Ca mândri, ne potrivim,/ Și la plete și la spete,/ Și la drag de cosânzețe./ Fața mea e aurită/ Și a ta e strălucită;/ Fața mea e arzătoare/ Și a ta mângâietoare”⁵⁴.

Imaginea idealizată a frumuseții feminine transcede spre sfera solară: „De frumoasă-n lume/ Ea soață nu are/ Numai sfântu soare”⁵⁵; „De frumoasă mare,/ Soață-n lume n-are/ Ba zău, ea că-mi are/ Sora soarelui”⁵⁶; „De frumoasă – e frumoasă,/ De-mbrăcată-e-mbrăcată,/ Ca soarele-i poleită”⁵⁷. Uneori, textul de colindă dedicat fetei gospodarului deslușește înțelesul expresiei populare *frumoasă ca ruptă din soare*: „Roșu soare răsăriare/ Și-n obraz mi-o nimeriare/ Și fața ni-o d-argintare/ Și părul ni-l gălbinare”⁵⁸ sau „La luncile soarelui,/ Grele ploi că au ploiatu,/ De

⁵⁰ Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, p. 219.

⁵¹ C. Brăiloiu, Emilia Comișel și Tatiana Gălușcă-Cîrșmariu, *op. cit.*, p. 63.

⁵² Lucia Cireș, *op. cit.*, p. 116.

⁵³ Ion Căliman, Cornel Veselău, *Poezii populare românești*, București, Editura „Grai și suflet – Cultura Națională”, 1996, p. 15.

⁵⁴ G. Breazul, *op. cit.*, p. 417.

⁵⁵ *La luncile soarelui*, p. 127.

⁵⁶ Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, p. 187.

⁵⁷ Nic. Densușianu, *op. cit.*, p. 12.

⁵⁸ *La luncile soarelui*, p. 165.

luncile le-au spălatu,/ Roșu soare a răsăritu,/ De fața s-a rumenitu./ Trei scânteii au scânteiatu,/ De ochii mi-or strângenatu”⁵⁹. Prin magia benefică a colindului i se urează tinerei fiice a gospodarului colindat să fie la fel de arătoasă ca mireasa dintr-un basm din zona Botoșanilor, comunicat de Elena Niculiță-Voronca: „...mireasa era așa de frumoasă, încât Sf. Soare când a venit drept amiază și a văzut-o, nu s-a dus mai departe, a stat în loc, a lasat razele singure, să ardă cât au vrut...”⁶⁰.

Fiind nespus de mândră, eroina colindelor poate pretinde de la soartă un mire pe măsură, care să aibă, măcar în parte, atributele zeităților solare: „Să mi-ș vină lin malin,/ Ca soarele prin senin,/ C-o mână ținând de lună,/ Cu d-alta’nvăstrând cunună!”⁶¹

Dintre divinitățile solare ale antichității, colindele românești readuc din amintirea veacurilor pe Dioscuri și pe Mithra, acceptați în lumea traco-getă datorită preexistenței în zonă, încă de la începutul eneoliticului, a unui cult uranian legat de conceptul viril al creației heliocentrice. Arheologii specializați în cultura geto-dacă sunt de părere că la început n-a existat nici o deosebire între Marele Zeu și zeul soarelui⁶². Numeroase altare închinat soarelui au fost descoperite în așezările aparținând culturii Monteoru, cum ar fi Cândești, Mânăstioara-Fitionești, Mândrișca, Năstrăteni și Sărata-Monteoru⁶³. În tragedia *Tereus*, Sofocle scria: „O, Soare, lumină prea cinstită de traci iubitiori de cai”⁶⁴. Gemeni solari, Dioscurii sunt fii unui zeu ceresc, având, la rândul lor, atribuții solare și uraniene. Apariții strălucitoare, ei priveghează nașterea soarelui în fiecare dimineață, precum eroii dintr-un colind dedicat celor doi fii ai gazdei: „Priviți către răsăritu,/ Că au răsărit doi sori,/ Da nu-s sori, că-s frățiori,/ Iacob și Precup”⁶⁵. Uneori, ei o însoțesc pe frumoasa fată din colindă: „Că și eu mi-am d-avutu/ Vreo doi sori de frățiori”⁶⁶.

⁵⁹ Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, p. 219.

⁶⁰ Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român* adunate și așezate în ordine mitologică de..., vol. I, Cernăuți, Tipografia Isidor Wiegler, 1903, p. 607.

⁶¹ Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, p. 87.

⁶² Ion Horațiu Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*. Repere istorice, București, Editura Albatros, 1986, p. 405-406.

⁶³ *Ibidem*, p. 402.

⁶⁴ Apud Gh. Mușu, *Din mitologia tracilor*, p. 19.

⁶⁵ Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, p. 228.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 92. O prezentare amplă a motivului gemenilor mitici de tipul Dioscurilor sau al Așvinilor indieni a realizat Mihai Coman în lucrarea *Sora Soarelui*. Schițe pentru o frescă mitologică, București, Editura Albatros, 1983, p. 42-59.

Mithra, divinitate iraniană, a fost adoptat de legiunile romane și adus în Europa pe timpul lui Pompeius. Zeul din Emesa a fost oficializat la Roma de către împăratul Aurelian în secolul al III-lea, sub numele de Deus Sol Invictus, preluând și atributele lui Bel (Sol Invictus) de la Palmyra. Timp de circa 500 de ani, Mithra a fost principalul rival al lui Isus⁶⁷. Sol al soarelui, Mithra poate fi considerat singurul zeu *de mistere* care nu a cunoscut moartea. Ziua sa de naștere, 25 decembrie, a fost transferată de creștini datei de întrupare a Mântuitorului, sub imboldul aceleiași teologii solare. Căci, așa cum considera marele Constantin, soarele este simbolul cel mai desăvârșit al lui Dumnezeu⁶⁸.

În creștinismul apostolilor au pătruns unele elemente vest-iraniene ca „negarea lumii ca operă a Răului, speranța într-un mântuitor, ce se va naște ca lumină în întuneric, credința în recompensă și pedeapsă după moarte pentru faptele pământești, tendința spre dualism în relația dintre Dumnezeu și Satana”⁶⁹. Dar natura solară a lui Mithra și a lui Isus Hristos este cea mai puternică punte de legătură între cele două divinități. La Taht-i Sulaiman, magii așteptau în fiecare an nașterea regelui luminii, reîncarnarea lui Mithra. Semnalul era dat de o coloană de lumină sau de o stea: „Și noi am văzut steaua intrând în peștera tezaurului ascunselor mistere [...] Și am intrat..., ne-am ridicat ochii și am văzut acea lumină ce nu poate fi descrisă de gură de om”⁷⁰. În Evanghelia după Ioan, Mântuitorul este definit ca fiind adevărata lumină: „Eu sunt Lumina lumii; cine Mă urmează pe Mine, nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții”⁷¹.

În colinde se amintește de nașterea Mântuitorului din piatră, după modelul zeului solar iranian supranumit Petrogenitus. Este interesant de observat modul în care această desprindere de stâncă, frecvent reprezentată pe monumentele mithraice din spațiul carpato-dunărean, se transfigurează, în contextul colindului *de preot*, sub influența preceptelor creștine. La porunca lui Dumnezeu, Arhanghelul Mihail adună sobor mare de sfinți și preoți. Timp de trei zile se fac rugăciuni mari și, în sfârșit, se naște Fiul Domnului: „Stana de piatră/ În patru crapă,/ Ieși bunul Dumnezeu,/ Mititel și-înfășețel,/ Înfășat în foi de măr,/ Cu scutec

⁶⁷ Georges Ory, *op. cit.*, p. 134.

⁶⁸ Mircea Eliade, *Între Sol Invictus și in hoc signo vinces*, în vol. *Istoria credințelor și ideilor religioase*, II. Traducere de Cezar Baltag, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 396-400.

⁶⁹ Burchard Brentjes, *op. cit.*, p. 158.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 157-158.

⁷¹ *Biblia*, Ioan, 8, p. 1036.

de hargințel./ Fașă verde de mătase./ Dădu sfințenie la sfinți,/ Creștinătate la creștini/ Și priorocea la preoți”⁷².

De asemenea, în forme mai mult sau mai puțin disimulate, apar referiri la cele 7 grade de inițiere prin care trebuiau să treacă discipolii (*mysti*) tânărului zeu *de petra natus* și *taurocton*, mai ales *corax* (corb): „În grădina soarelui,/ La fântâna corbului”⁷³ și *leo* (leu) – toate textele ce descriu vânarea leului de către tânărul erou. Însăși divinitatea solară persană era reprezentată adesea ca o ființă omenească având cap de leu⁷⁴. Un alt grad inițiativ – cel de *heliodromus* – este sugerat în mai multe ipostaze: fie cavalerul destoinic care aduce soarele pe cer prin intermediul dansului său ritual, fie raza soarelui ca îndrumătoare a colindătorilor: „Plecat-au, plecat-au/ Cete de feciori,/ Dragi colindători,/ Pe o rază cărare/ Pe o rază de soare”⁷⁵, sau chiar a Maicii Domnului, care se pornește: „Pe-o cale nainte,/ Pe-o rază de soare,/ Că-i mai umblătoare”⁷⁶. Fata din leagănul purtat în coarne de fiarele codrului poate provoca răsăritul prin simpla etalare a maramelor ei brodate cu fir de aur: „Boii noștri, cerbilor,/ Resfirați cornițele,/ Să-ntind sanguliile,/ Să răsaie soarele”⁷⁷. Însuși soarele devine sol, ascultând de porunca *doamnei florilor*, eroina colindei: „Ea pe soare trimetea/ Să-i aducă-un domn din cer./ Domul când o auzea/ Și mai tare se gătea,/ Pân’la doamna ajungea,/ Cu roșteie ferecate,/ Cu cătane-ndolămate”⁷⁸. Este vorba de supraviețuirea unor elemente disparate, care s-au integrat de mult credințelor populare de la noi și care nu fac decât să întărească afirmația făcută de Traian Herseni: „Rămășițe de cult solar la români există în mod neîndoielnic, dacă n-ar fi decât faptul că, până azi soarele face parte dintre sfinți: *Sfântul Soare* apare mai mult și mai frecvent decât *Sfânta Lună*, care nu lipsește nici ea din folclor”⁷⁹.

Trebuie să amintim două aspecte mai puțin cercetate ale colindelor „mithraice”. Este vorba, mai întâi, de suprapunerea peste Dioscuri a celor doi purtători de făclii, *dadoforii* *Cautes* și *Cautopates*,

⁷² Gh. I. Neagu, *Colinde din Ialomița*, Roșiorii de Vede, Tipografia și legătoria de cărți „Lumina poporului” M. Stănculescu, 1946, p. 40.

⁷³ Lucia Cireș, *op. cit.*, p. 248.

⁷⁴ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, vol. 2, p. 308.

⁷⁵ Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, p. 168.

⁷⁶ Ion Căliman, Cornel Veselău, *op. cit.*, p. 41.

⁷⁷ G. Breazul, *op. cit.*, p. 354.

⁷⁸ Ion Căliman, Cornel Veselău, *op. cit.*, p. 45.

⁷⁹ Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură poporană românească*. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 209.

care-l însoțesc pe zeul iranian în scenele de *taurobolii* pe stelele păstrate pe teritoriul țării noastre – Dacia fiind una dintre provinciile cele mai importante pentru cultul lui Mithra⁸⁰.

În al doilea rând, este evident că unele colinde de *ferastră*, care augurează belșug gospodarului, amintesc de efectuarea unui sacrificiu solar, pentru fiecare dar pomenit: pentru cirezi „Un bou plăvănel/ Di-un corn răsucit/ 'Ntr-aur poleit”, pentru staveri de cai „Cel juncan gălbui./ Cu comița-i creață./ 'Ntr-aurel legată”, pentru turmele de oi: „Cel berbeciu lău./ Lău și bucălău./ Cu lănița-i creață/ 'Ntr-aurel legată”, iar pentru cârdurile de masculi: „Cel găligan galben/ Di-un păr răsucit./ 'Ntr-aur poleit”⁸¹.

Paharul minunat dăruit de naș personajului principal al colindului este și el legat de cultul solar, având înscrise pe suprafața sa însemne doveditoare în acest sens: „În toarta paharului/ Scrisă-i raza soarelui”⁸².

Vechile mitologii au considerat soarele ca o ipostază a Arborelui Lumii. Arborele Vieții se confundă de multe ori, în reprezentările primitive, cu o rază de soare⁸³. Această viziune dendrolatrică apare în unele fragmente de colindă, completând tabloul mirific al unei lumi ideale: „Cică-n d'alb de răsăritu/ Răsare un soare strălucitu./ Da nu-i soare strălucitu./ Ci-i un pom mândru-nfloritu”⁸⁴.

Repertoriul colindelor românești de Crăciun a integrat în structura sa elemente ale străvechiului cult solar. Motivația acestui dublu proces ceremonial și literar se află în câteva tendințe specifice funcției colindatului de magie benefică. Soarele – model pentru *dii militares* în toate ipostazele sale cultice semnalate pe teritoriul carpato-dunărean, Baal, Deus Sol, Hermes-Apollo, Iarhibolus, Mithras, Sol Invictus ș.a. – este luat drept *hierofant*⁸⁵ inițiatic sau *mistagog* de tânărul erou de colindă. În variantele dedicate defuncțiilor, elementele solare țin de ipostaza psihopompă a astrului zilei, care conducea sufletele pe drumul cel bun, pentru a le asigura învierea și deci nemurirea.

⁸⁰ Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu, *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 222-223.

⁸¹ Lucia Cireș, *op. cit.*, p. 249.

⁸² Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, p. 94.

⁸³ Mircea Eliade, *op. cit.*, vol. III, p. 237.

⁸⁴ Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, p. 139.

⁸⁵ Termenul, de origine greacă, care înseamnă „cel care dezvăluie lucrurile”, se folosea pentru denumirea preotului superior din Eleusis. Cel care celebra și iniția în mistere mai era cunoscut și sub numele de *mistagog*. Vezi Alfred Bertholet, Hans von Campenhausen, *Dicționarul religiilor*. Editat în limba română de Gabriel Decuble, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1995, p. 190.

Pe lângă impulsurile mitologice, s-au manifestat tendințele estetice, soarele fiind exemplul perfect al desăvârșitei frumuseți fizice și spirituale. Lumea de basm, în care toate idealurile se împlinesc, se află într-un decor solar și are drept protagoniști făpturi de un farmec strălucitor.

GLI ELEMENTI DI MITOLOGIA SOLARE NELLE QUESTUE ROMENE

Riassunto

Nella sua qualità di simbolo cosmico, il sole presiede una vera religione astrale che ebbe dominato tutte le civiltà arcaiche. Connesse dal solstizio d'inverno, le questue hanno assimilato, sin dall'inizio, gli elementi del culto solare. Questi canti mantengono ancora nei nostri tempi i frammenti dei riti del Mithra e del Sol Invictus, dei Dioscuri e dei Cavalieri Danubiani ecc. Prima di tutto si rileva l'ipostasi di *gerofante iniziatico* dell'astro d'ogni giorno. Il giovane protagonista che esce vincitore nelle tutte le competizioni è glorificato a modo del nuovo sole.

Gli animali attribuiti alle deità solari come sarebbero il leone, il toro, il cervo od il cavallo del color dell'oro appariscono similmente nelle nostre questue e *mattinate* per il Natale e per il Capodanno.